

Gunnar Eide
Ingelise Nordenhof

Fellesskap og ferdigheter

Veier til mestring i barne- og ungdomsgrupper

FAGBOKFORLAGET

Fellesskap og ferdigheter

Gunnar Eide og Ingelise Nordenhof

Felleskap og ferdigheter

– veier til mestring i barne- og ungdomsgrupper

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave 2014 / 1. opplag 2014

Originaltittel: *Børne- og ungegrupper. Veje til mestring i teori og praksis*
Copyright © originalutgave 2013 Akademisk Forlag – et forlag under Lindhardt
og Ringhof A/S, et selskab i Egmont
Boken er oversatt til norsk av Trude Marstein

ISBN: 978-82-450-2975-8
ISBN (trykt): 978-82-450-1398-6

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget
Forsideillustrasjon: Tove Krogh
Illustrasjoner: Tove Krogh
Sats: Laboremus Oslo AS

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
E-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Forfatternes forord

Forfatterne av denne boken har i mange år jobbet med barn og ungdom og deres familier i forskjellige sammenhenger i henholdsvis Norge og Danmark. Vi har begge et stort engasjement i arbeidet med utsatte barn og unge i grupper. Da vi for noen år siden møttes i et nordisk samarbeidsforum, oppdaget vi mange fellestrekk i vår tilnærming til disse barna og ungdommene, og vi avtalte å gå sammen og utvikle og holde kurs i barne- og ungdomsgruppeledelse.

Det har etter hvert blitt til mange kurs, der vi har lekt, snakket, undervist og prøvd ut øvelser og metoder i barne- og ungdomsgruppeledelse. Vi og mange av våre kursdeltakere har savnet en ordentlig fagbok som belyser teori og metoder i ledelse av barne- og ungdomsgrupper, kombinert med praktisk veiledning og refleksjoner over erfaringer fra praksis. Vi fant ingen fagbøker om dette og har derfor valgt å skrive den selv.

Vi er opptatt av å formidle de tankene og ideene som ligger bak vår tilnærming. Det er ikke tilfeldig at bokens tittel er *Fellesskap og ferdigheter*. Vi har ofte blitt slått av den kraften som ligger i fellesskapet for mennesker som har spesielle utfordringer i livet. Og vi er imponerte over de ferdighetene de besitter, og hvordan de kan støtte og inspirere hverandre til å skaffe seg større innflytelse på eget liv.

Boken består av to deler: en teori- og metodedel og en fiktiv gruppeprosess. Delene kan leses i vilkårlig rekkefølge. Noen vil like å lese om det erfaringsnære før de leser teori- og metodedelen, mens andre foretrekker å gjøre det omvendt. I teori- og metodedelen gjør vi rede for den narrative tankegangen, som vi begge er opptatt av, og som utgjør fundamentet i vår tilnærming til barn og unge generelt og til gruppen spesielt. Vi er særlig opptatt av det identitetsskapende

arbeidet med barn og unge, der vi fokuserer på deres initiativer og handlinger i vanskelige og utfordrende situasjoner. Denne delen av boken rommer også en gjennomgang av forskjellige typer barne- og ungdomsgrupper, og trekker også inn foreldre og familiegrupper. Dessuten presenteres en praktisk guide i hvordan en kan planlegge og gjennomføre en gruppeprosess.

I den fiktive gruppeprosessen følger vi åtte barn i alderen 11–14 år i et samlet forløp som starter og slutter med familiesamtale, og vi trekker inn foreldrene underveis. Selv om det er snakk om en ren konstruksjon, rommer historiene mange eksempler fra barn og familier vi har møtt. Vi har forsøkt å gi barna deres egen stemme ved å belyse gruppemøtene gjennom barnets perspektiver og refleksjoner over det som skjer. Dette er selvfølgelig også en konstruksjon, men rommer samtidig noe av det vi prøver å formidle til foreldre og fagfolk når barn og unge rammes av vanskelige livssituasjoner, og hvordan det oppleves av barnet eller den unge selv. Etter beskrivelsen av hvert enkelt gruppemøte følger et avsnitt der vi reflekterer over dilemmaer og metoder knyttet til det enkelte møtet.

Vi håper vi har lyktes i å formidle et syn på barn og unge som rommer respekt og omsorg, men også nysgjerrighet, mot, utfordringer og lyst til å leke og lære. Den viktigste inspirasjonen til arbeidet med denne boken har nemlig vært de barna og ungdommene vi har møtt i gruppene våre, og som gjennom sine eksempler har gitt verdifulle bidrag til det vi ønsker å formidle. Det vil vi gjerne takke barna, ungdommene og foreldrene deres for.

Takk til Tove Krogh, som har tegnet illustrasjonene i boken, og Anja Breitenstein Andersen, som har bidratt med sin historie og tegneserie i et av møtene i den fiktive gruppeprosessen. Takk også til våre kursdeltakere, som har bidratt med spørsmål og refleksjoner over arbeidet med barne- og ungdomsgrupper, og som velvillig har prøvd ut mange av våre ideer på kursene.

God lesning!

Ingelise Nordenhof og Gunnar Eide
Roskilde/Kristiansand, mai 2014

Forord til norsk utgave

Boka er først utkommet på dansk og siden oversatt og noe endret (mht. norske forhold) i denne utgaven. Litteraturlisten er i utgangspunktet dansk, men der forfattere vet at det foreligger en norsk utgave er denne angitt. Det kan være bøker, artikler som er oversatt/utkommet på norsk uten at det er fanget opp av forfatterne. I så fall beklager vi det!

God lesning!

Gunnar Eide og Ingelise Nordenhof

Innhold

DEL I

Teori og begreper – veier til mestring

Kapittel 1

Barne- og ungdomsgrupper i framvekst	15
Å jobbe med barne- og ungdomsgrupper	17
Formålet med gruppen	20
Fellesskap og ferdigheter	22
Læring	26
Et felles tredje	30
«Cooperative learning»	31
Andre inspirasjonskilder	33
Transparens og medinnflytelse	33
Gruppeprosess på skjema	34

Kapittel 2

Narrativ praksis i barne- og ungdomsgrupper	37
Identitetskonklusjoner og traumehull	40
Samtaler om problemet	42
Samtalens landskaper	44
Linguagrammet	46
Dobbeltlytting	47

Kapittel 3

Organisering, innhold og evaluering	55
Gruppelederne – hvem er de?	55
Grupperommet – de fysiske rammene	58

Gruppesammensetning	59
Formidling av tilbudet.....	63
Dokumentasjon og forskning	82

Kapittel 4

Forskjellige typer grupper	87
Sorggrupper.....	87
Søskengrupper	96
Grupper for barn, unge og familier med flyktningbakgrunn.....	98
Grupper for barn og unge med egne vanskeligheter	102
Kick-off – ungdomsgrupper og sommerleir.....	105
Foreldreinvolvering.....	109

Kapittel 5

Øvelser	113
«Hemmelig venn».....	113
Humørbarometeret.....	114
«Livets flod» – inspirasjon fra Antonovsky og White.....	115
Tanke-/ordkart for grupper	117
Livets tre.....	119
«Ramatisering»	120
«Livets elv».....	123
«Storytelling» og eventyrmetoden.....	125

DEL II

En fiktiv gruppeprosess med faglige refleksjoner

Den innledende familiesamtalen	129
1. møte i gruppen – å skape en gruppe	132
2. møte i gruppen – Livets tre: røttene	142
3. møte i gruppen – livet her og nå.....	149
4. møte i gruppen – familietreff.....	158
5. møte i gruppen – valg og ferdigheter	161
6. møte i gruppen – «ramatisering» og bekreftelse	168
7. møte i gruppen – betydningen av nettverk	177
8. møte i gruppen – frukter, følelser, kropp og musikk.....	183
9. møte i gruppen – stormer i livet	189
10. møte i gruppen – besøk av en erfaringskonsulent.....	194
11. møte i gruppen – tankekart (mindmaps)	199
12. møte i gruppen – familietreff og avslutning	202
13. møte i gruppen – den avsluttende familiesamtalen	208

Litteratur	215
Lenker til leker og øvelser	224
Video og film	224
Nyttige lenker	224

DEL I

Teori og begreper – veier til mestring

Kapittel 1

Barne- og ungdomsgrupper i framvekst

Gjennom de siste 10–15 årene har interessen for å jobbe med grupper nærmest eksplodert. Den store økningen skyldes flere forhold. For det første har vi fått mer kunnskap om hvordan verden ser ut fra barn og unges perspektiv. Vi vet også mer om hva som kan hjelpe dem. Vi har endret vårt syn på barn og ser det nå som litt mer naturlig å trekke inn barn og unge og å høre deres mening om de situasjonene der familien rammes av belastninger (Warming 2011,s. 29 f.).

En stor innsats fra mange ildsjeler og frivillige organisasjoner og økte bevilgninger fra det offentlige har satt fart på utviklingen, og mange kommuner, helseforetak og organisasjoner har grepet ballen og er i gang med gruppetilbud til forskjellige målgrupper. Helsesøstre, sosialrådgivere, pedagoger, psykologer, førskolelærere og lærere har vært på kurs for å få kunnskap og inspirasjon til å kunne sette i gang barne- og ungdomsgrupper.

Sosialrådgiver Ken Heap (1929–2009) har vært en god læremester for oss i arbeidet med grupper. Han skrev boken *Gruppemetode for sosial- og helsearbeidere*, som utkom første gang på norsk i 1985. Selv om boken ikke beskjeftiger seg direkte med barn og unge, er den fremdeles en verdifull grunnbok for alle gruppeledere. Vi vender ofte tilbake til de mange kloke ordene Heap har skrevet. Allerede i 1985 forutså han framveksten av gruppearbeid som metode i helse- og sosialarbeid. I forordet til boken skriver han (Heap 2005):

«Vi har i mer enn førti år sett en stigende erkjennelse av fordelene ved at mennesker som er belastet eller truet, arbeider sammen i små grupper. Den selvhjelp og gjensidige hjelp som den slags grupper kan bidra til, blir i dag mobilisert i forebygging, konstatering og løsning av et svært

bredt spektrum av sosiale, følelsesmessige og helsemessige problemer. Mye tyder på at bruken av gruppemetoder vil vokse i stigende tempo i de kommende årtier.»

Det er ingen tvil om at det er av stor verdi å møte andre i samme situasjon når vi rammes av vanskeligheter i livet. Skandinavia er i utgangspunktet preget av et mangfoldig gruppe- og foreningsliv. Utover det profesjonelle arbeidet med grupper finnes det et hav av selvhjelps- og interessegrupper, grupper for arbeidskolleger, utdanningsgrupper, mødregrupper og mange, mange andre. Prinsippene for gruppearbeid innenfor sosialt arbeid bygger også på fast forankrede folkelige tradisjoner fra foreningslivet om å møte andre i samme situasjon eller med samme interesse. Men selv med disse erfaringene og verdiene er det ikke selvsagt at en gruppe utsatte mennesker uten videre vil fungere til gjensidig støtte.

Om dette sier Ken Heap (ibid., s. 9):

«Godt gruppearbeid er komplisert, det krever bevisst ledelse for å gi resultater. Men godt gruppearbeid krever også sensitivitet, ivaretagelse av følelser og er sterkt påvirket av verdier, som både er vakre og vanskelige å definere. Disse to settene av egenskaper er ikke uten videre forenlige, og mye av litteraturen om gruppearbeid – som riktignok holder en høy standard – klarer ikke få dem til å balansere. Det ene blir framhevet på bekostning av det andre. Det nøkterne forsvinner i følsomhetens tåke, eller det følelsesmessige blir ofret til fordel for det systematiske. Dette er et alvorlig problem, fordi disse aspektene ved gruppemetoden er gjensidig avhengige av hverandre og av like stor betydning.»

Dette er nok et velkjent fenomen for de fleste som jobber med grupper. Hvis det ikke er trygghet og veldefinerte roller i en gruppe, kan det gå lang tid der gruppemedlemmene prøver ut, forhandler og noen ganger kjemper om hvordan relasjonene i gruppen skal være, og hvem som skal ha lederskapet. Det krever en tydelig kontekst og klar forventningstilpasning hvis en gruppe skal kunne fungere uten lederskap – og hvem skal i så fall ta initiativ til at det skjer? Det forutsetter mennesker med et betydelig overskudd til både å gi og å motta. Og det krever stor grad av ensartethet med hensyn til sosial bakgrunn, alder, utdanning og kultur for at en gruppe skal kunne fungere over lengre tid.

Å jobbe med barne- og ungdomsgrupper

Å jobbe med grupper er altså både enkelt og komplisert. Det gjelder også for grupper for barn og unge. Når vi skriver «enkelt», har det bakgrunn i at barn og unge er opplært i å bevege seg i grupper. De er født inn i en familie, som også er en gruppe. De har lekt i større og mindre grupper i løpet av oppveksten. De beveger seg i grupper på skolen, i barnehagen, fritidsklubber, sportsaktiviteter og vennegjenger. De inngår konstant i samarbeid med andre barn og voksne i forskjellige sosiale grupper i ulike sammenhenger og med ulikt formål.

Noe annet som er med på å gjøre det enkelt, er den umiddelbarheten som kjennetegner barn og unge, som gjør det mulig raskt å komme i gang med de emnene vi er sammen om. Deres umiddelbarhet og nysgjerrighet bidrar ofte til en direkte kommunikasjon, hvis vi som profesjonelle ellers har mot til å være direkte og er åpne for å snakke om det som skjer i gruppen.

Barn og unges daglige bevegelse i grupper betyr at de bringer med seg en masse erfaringer – både gode og dårlige. Noen barn og unge har primært gode erfaringer med grupper. De har lært å gi og ta. De har overskudd til å lytte til andres ideer og er viktige ressurspersoner for gruppen.

Andre barn og unge har primært negative erfaringer og kan reagere på måter som kan skape dårlig stemning og sette samarbeidet i gruppen på prøve. De kan være stille og tilbakeholdne, eller de kan være bråkete og konfliktskapende, noe som gjør det vanskelig for gruppelederne å skape en konstruktiv og romslig gruppekultur.

Mange av dem har kanskje hatt opplevelser i oppveksten som har gitt dem mistillit til voksne og til livet generelt. De har kanskje fått mye kjeft hjemme eller på skolen, deres adferd har blitt misforstått, og de har kanskje sjelden opplevd å bli sett, hørt og forstått.

Slike barn og unge utfordrer gruppelederne i deres ønske om å skape en respektfull og anerkjennende gruppekultur. Men hvis en, som barnepsykiater Søren Hertz foreslår (Hertz 2008, s. 41), ser barnas adferd som en invitasjon og møter dem med en kombinasjon av anerkjennelse og nysgjerrighet, så kan en kanskje skape en dialog som gjør det mulig å finne en vei sammen med dem, og som ligger nærmere deres ønsker og håp for livet.

Vi må gjøre vårt beste for at disse barna og unge ikke får bekreftet de vonde og negative opplevelsene de har med seg. I den fiktive gruppeprosessen i bokens

del 2 gir vi eksempler på hvordan gruppelederne i sin praksis forsøker å håndtere disse utfordringene.

Fra individ til gruppe

Det er også andre utfordringer forbundet med å arbeide med grupper. Det handler om kontakt og fordypning. Det har vært mest vanlig å arbeide med barn i individuelle samtaler eller i familiesamtaler, der en kan gå i dybden på det enkelte barns perspektiver og problemer. Mange barn nyter godt av den tette kontakten og får stort utbytte av samtalene. Men det finnes også barn som synes det er for overveldende med en slik tett kontakt. De kan føle seg for mye i fokus og reagerer med å si minst mulig. De vil ofte kunne bidra med mer hvis de er sammen med andre og kan speile seg i historiene til deres.

Omstillingen fra å arbeide med enkeltpersoner til å arbeide med grupper kan være vanskelig. Mange kan komme til å føle at de ikke gjør arbeidet sitt godt nok fordi det ikke alltid er tid til å alle barn i gruppen tilstrekkelig støtte. Spørsmål som «Tør vi tro på at de får med seg det de har bruk for?» og «Er det bra nok, selv om enkelte barn ikke sier så mye?» vil melde seg. Etter hvert som en blir fortrolig med å arbeide med grupper, vil en nok oppleve at det mest betydningsfulle for barna og ungdommen ikke er de voksne som er med, men at det er det som deltakerne gir hverandre, som er viktigst!

Fra fokus på barnet til fokus på familien

I de første årene med barnegrupper var det mye snakk om at det skulle være et frirom der barn kunne snakke om familiens problemer uten å føle en lojalitetskonflikt. Ideen var å gi barnet mulighet til å være en del av et fellesskap der de kunne diskutere ting de ikke kunne snakke med andre om. Dette førte også til at barna og ungdommene som deltok, i noen tilfeller fikk språk og mot til å kunne stille spørsmål og gå i dialog med foreldrene hjemme. Flere foreldre har gitt uttrykk for at barnas gruppedeltakelse medførte at det ble lettere å snakke sammen om familiens problemer (Nordenhof og Wehmeyer 2009, s. 23).

Mange foreldre er usikre på hvordan de skal hjelpe barna sine når det oppstår problemer i familien. Skal de beskytte dem og la dem være i fred? Eller skal de trekke dem inn og spørre om hva de tenker og føler? Kan de spørre for mye, slik at de støter barna fra seg? Mange barn og unge sliter med lignende spørsmål i forholdet til foreldrene (Nordenhof 2005). De er usikre på om de gjør det vanskeligere

for foreldrene hvis de snakker med dem om problemene sine. En hører ofte barn og unge si at de ikke føler seg forstått av foreldrene sine, og foreldre si at barna ikke forteller dem noe. Dette gjelder ikke minst i familier med belastninger. Det kan oppstå en kommunikasjonskløft mellom barna og de voksne. Gruppeledere som arbeider med barn fra familier med belastninger, kan bidra til å skape eller gjenskape kommunikasjon i familien når de arbeider målbevisst med dette. Det er nemlig ikke mye som tyder på at deltakelse i en barne- og ungdomsgruppe i seg selv medvirker til å fremme kommunikasjon innad i familien (Nordenhof 2009b).

Hvis en betrakter familien som et system der medlemmene innbyrdes er forbundet med hverandre, kan en ikke arbeide med ett familiemedlem uten at det påvirker resten av familien.

Et eksempel på dette er 12-årige Malene, som gikk i en gruppe for barn med psykisk syke foreldre. Hun hadde påtatt seg å følge de to småbrødrene sine til og fra barnehagen for å avlaste moren når depresjonen kom over henne. Moren hadde ikke fortalt de to småbrødrene at hun hadde var deprimert. Hun syntes de var for små til å få vite det. De undret seg over hvorfor moren ikke lenger hentet dem i barnehagen, og trodde hun var alvorlig syk. Den eldste på 5 år spurte Malene om det var noe moren kunne dø av. Malene visste av egen erfaring at det var godt å få en forklaring på morens trøtthet, og fortalte derfor småbrødrene om morens depresjon. Da moren oppdaget dette, ble hun både lei seg og sint, og hun kjeftet på Malene, som hun følte hadde overtatt hennes rolle. Etterpå angret hun og følte skyld både overfor Malene, som hadde prøvd å hjelpe, og overfor guttene, som hun selv ikke hadde maktet å fortelle det til. Hun hadde ikke visst hvordan hun skulle gjøre det på en god måte.

Et annet eksempel er 11-årige Jonas hvis mor var schizofren. Til sønnen hadde moren sagt at det var stress. På et gruppemøte hørte Jonas om at psykisk sykdom kan få en til å høre stemmer. Han lurte på om det kanskje var det som foregikk når moren ofte snakket høyt med seg selv. Jonas gikk hjem og spurte moren om hun hørte stemmer. Moren visste ikke hva hun skulle svare. Hun var redd for at Jonas ville fortelle det til alle, at folk ville sladre om henne, og at han ville bli ertet.

Disse to mødrene kunne hatt stor glede av å møte andre foreldre i samme situasjon, og fått snakket om hva de kunne si til sine barn, noe som hadde hjulpet barna til å skape mening og sammenheng i livet. Malene og Jonas kunne også hatt glede av å møte de andre foreldrene og høre dem fortelle om utfordringene i sin familie.